

MINTAQADA MEHMONXONA XO'JALIKLARI
SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Jasur Berdiyev

QarMII "Biznes va innovatsion menejment"
kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mintaqada mehmonxona xo'jaliklari faoliyati va samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimini takomillashtirishga xarakat qilingan bo'lib, mehmonxonalarining ko'payishiga, uning alohida tarmoq darajasiga ko'tarilishiga sabab bo'lishiga mos ravishda uni to'liq ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqishni taqozo qilishi asoslangan. Mehmonxona xujaliklarida samaradorlikni baholashda inobatga olish lozimki, mehmonxona egasi yoki shu xo'jalik yurituvchi subyekt mazkur sohaga qo'ygan investitsiyasidan yetarli darajada foyda olishga erishmog'i, mavjud moddiy-texnika asoslaridan samarali foydalanmog'i, xodimlarning yuqori mehnat unumdorligiga erishmog'i va xarajatlardan ham samarali foydalanishga erishmog'i lozimligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: mintaq, mehmonxona xo'jaliklari, samaradorlik, mehmonxona xujaliklarida samaradorlik, moddiy-texnika asoslari, investitsiya

Mehmonxona xo'jaliklari faoliyatiga baho berish va ularning istiqbolini belgilash uchun ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mazkur ko'rsatkichlar mehmonxona xo'jaliklari faoliyatining u yoki bu jihatini ifodalaydi. Biroq mehmonxona xo'jaliklari faoliyati va samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimi yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Endilikda turizmning rivojlanishi mehmonxonalarining ko'payishiga, uning alohida tarmoq darajasiga ko'tarilishiga sabab bo'lmoqda. Bu holat o'z navbatida ular faoliyatini tahlil qilishni va mos ravishda uni to'liq ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqishni taqozo qiladi.

Bularga quyidagi sakkizta guruh ko'rsatkichlarni kiritishni tavsiya qilamiz:

- mehmonxona xo'jaligining moddiy-texnika bazasi va tashkiliy-texnik holatini ifodalovchi ko'rsatkichlar;
- mehmonxona xo'jaligining xizmat ko'rsatishi va ularni sotish bilan bog'liq ko'rsatkichlari;
- mehmonxona xo'jaligining moliyaviy natijalari bilan bog'liq ko'rsatkichlar;
- mehmonxona xo'jaligining iqtisodiy salohiyati bilan bog'liq ko'rsatkichlar;
- mehmonxona xo'jaligining moliyaviy salohiyati bilan bog'liq ko'rsatkichlar;
- mehmonxona xo'jaligining likvidligi va to'lovga qodirlik darajasini ifodalovchi ko'rsatkichlar;
- mehmonxona xo'jaligining moliyaviy barqarorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar;

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

• mehmonxona xo'jaligining iqtisodiy nochorligi va bankrotligi bilan bog'liq ko'rsatkichlar;

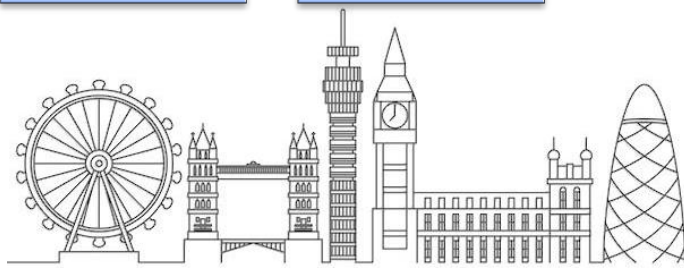
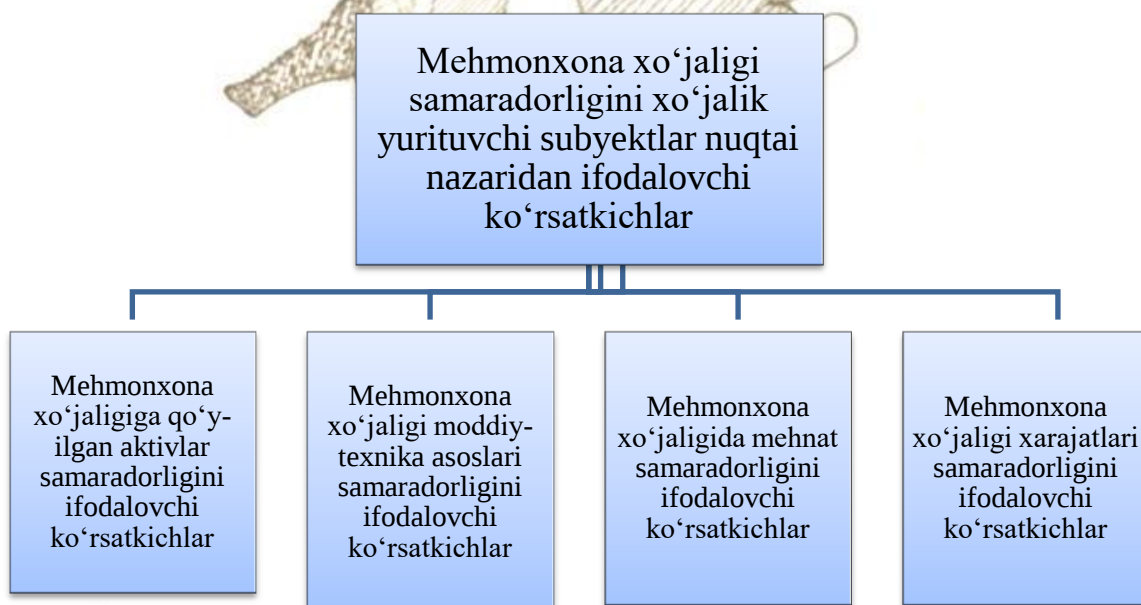
- mehmonxona xo'jaligida ish va bozor faolligi bilan bog'liq ko'rsatkichlar.

Ushbu ko'rsatkichlar, yuqorida ta'kidlanganidek, boshqa tarmoqlar uchun tavsiya qilingan. Biz esa ularni mehmonxona xo'jaligining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda moslashtirgan tarzda berdik. Ularning o'zaro bog'liqligini ifodalash uchun quyidagi rasmni keltirdik (2-rasm).

Samaradorlik ko'rsatkichlarini aniqlaganda albatta, sof tushum ishtirok etadi. Maxrajida esa qaysi resurs yoki xarajatning samaradorligi aniqlanish kerak bo'lsa, o'sha ko'rsatkichning hajmi olinadi.

Mehmonxona xo'jaligida samaradorlikni baholashda yana shuni inobatga olish lozimki, mehmonxona egasi yoki shu xo'jalik yurituvchi subyekt mazkur sohaga qo'ygan investitsiyasidan yetarli darajada foyda olishga erishmog'i, mavjud moddiy-texnika asoslaridan samarali foydalanmog'i, xodimlarning yuqori mehnat unumdorligiga erishmog'i va xarajatlardan ham samarali foydalanishga erishmog'i lozim. Ushbu talablarga erishish uchun mehmonxona xo'jaligida samaradorlikni har tomonlama baholashni talab qiladi. Bu esa o'z navbatida ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish zuratini tug'diradi. Tadqiqotlar natijasida bunday ko'rsatkichlar tizimini to'rtta guruhga bo'lishni tavsiya qilamiz:

- mehmonxona xo'jaligiga qo'yilgan aktivlar samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar;
 - mehmonxona xo'jaligi moddiy-texnika asoslari samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar;
 - mehmonxona xo'jaligida mehnat samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar;
 - mehmonxona xo'jaligi xarajatlari samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar.
- Bularning bog'liqligini quyidagi chizmada ifodalash mumkin (1-rasm).

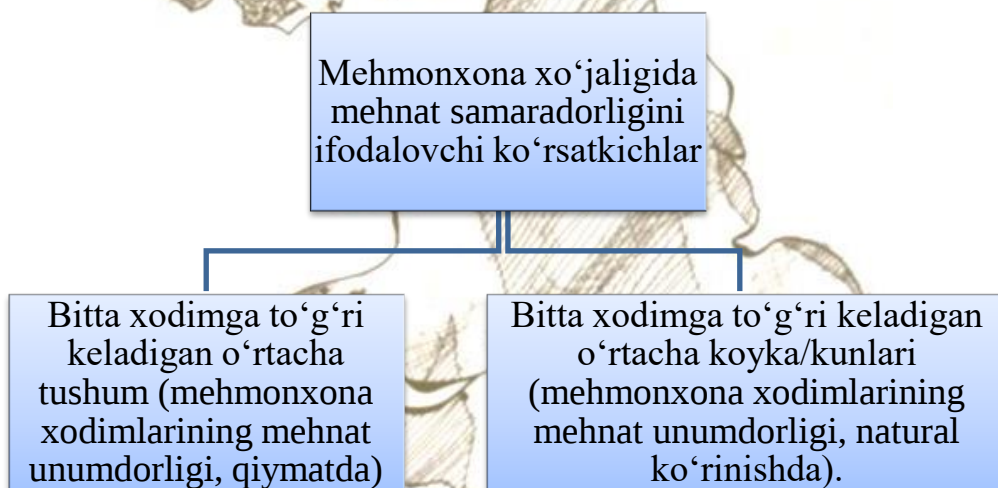

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

1-rasm. Mehmonxona xo'jaligi faoliyati samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar tasnifi⁴⁴

Mehmonxona xo'jaligi moddiy-texnika asoslari samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar ham o'z navbatida bir qancha ko'rsatkichlarni qamrab oladi. Bunda shuni inobatga olish joizki, asosiy vositalar qiymati bir xil bo'lgan holda, ularda joylar soni turlicha bo'lishi mumkin. Shu tufayli asosiy vositalarning qiymati va ular samaradorligi bilan birga moddiy texnika bazasining samaradorligini ham hisoblashni taqozo qiladi. Ushbu subyektlar xususiyatlaridan kelib chiqib, ushbu guruh ko'rsatkichlariga quyidagilarni kiritish tavsiya qilinadi: bitta joyga to'g'ri keladigan o'rtacha tushum; mehmonxona xo'jaligi koyka/kunlaridan foydalanish koeffitsiyenti; mehmonxona xo'jaligi koyka/kunlari samaradorligi koeffitsiyenti.

Mehmonxona xo'jaligida mehnat samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar ham muhim iqtisodiy ko'rsatkichlar sifatida o'z o'rniga ega. Mazkur guruh ko'rsatkichlarga quyidagilarni kiritish mumkin: bitta xodimga to'g'ri keladigan o'rtacha tushum (mehmonxona xodimlarining mehnat unumdorligi, qiymatda); bitta xodimga to'g'ri keladigan o'rtacha koyka/kunlari (mehmonxona xodimlarining mehnat unumdorligi, natural ko'rinishda). Bularning chizmasi quyidagicha ifodalanishi mumkin (2-rasm).

2-rasm. Mehmonxona xo'jaligida mehnat samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar va ularning tasnifi⁴⁵

Mehmonxona xo'jaligida yana bir muhim ko'rsatkichlardan biri ularga joriy yilda sarflangan xarajatlari samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlardir. Ushbu guruh ko'rsatkichlarga quyidagilarni kiritishni tavsiya qilamiz: joriy yilda qilingan xarajatlar rentabelligi; har bir foydalanilgan koyka/kunlarning tannarxi.

Tadqiqot jarayonida ushbu ko'rsatkichlarni aniqlash, ularning o'zgarishiga ta'sir etuvchi omillarni hisoblash orqali har birining yaxshilanishi uchun ichki imkoniyatlarni axtarib topish yo'llarini ko'rsatib berishni taqozo qiladi. Bu masala mehmonxona xo'jaliklari faoliyatini baholashda o'ta muhim, chunki, mazkur subyektlarda

⁴⁴ Tadqiqot natijasida ushbu tizim muallif tomonidan takomillashtirildi.

⁴⁵ Tadqiqot natijasida ushbu tizim muallif tomonidan takomillashtirildi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

samaradorlikni ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimli tarzda ishlab chiqilmagan va mos ravishda amaliyotda qo'llanilmasdan kelinayotgan edi.

Bunga obyektiv sabablar ham mavjud bo'lgan, zero, rejali iqtisodiyot sharoitida mehmonxonalar sanoqli bo'lganligi tufayli ular faoliyatini tahlil qilishga ham xojat bo'lmagan. Shu tufayli mazkur tavsiya nafaqat nazariy, balki muhim amaliy ahamiyatga ham ega. Ushbu holatni inobatga olib, aynan ushbu masalaga tadqiqotning navbatdagi bobida amaliy ma'lumotlarni qo'llagan holda yoritishga harakat qilingan.

Mehmonxona xo'jaliklarida xizmatlar soni va sifatini oshirish uchun, uning iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish yo'llarini ishlab chiqishni taqozo qiladi. Buning uchun uning tarkibi, samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimi, tasnifi va aniq baholash orqali samaradorlikni oshirishning ichki imkoniyatlarini aniqlash va bular asosida tegishli boshqaruv qarorlarini qabul qilish yo'llarini ishlab chiqishni taqozo qiladi.

Rasmdan ko'rinib turibdiki, mehmonxona xo'jaligining mehmonlarga xizmat ko'rsatish jarayonini albatta, modiy-texnik ta'minoti, ya'ni uskunalar, jihozlar, bino, materiallar kabi ashyolar bilan birgalikda mehnat resurslari va nomoddiy aktivlar ham ishtirok etadi. Ma'lumki, har qanday ilg'or texnika, yuqori sifatli ashyoviy materiallar o'z-o'zidan iqtisodiy jarayonni sodir qilib, moddiy ne'mat ishlab chiqarmaydi yoki xizmat ko'rsatish jarayonini amalga oshirmaydi. Unga albatta, odamning aralashuvi, ya'ni jonli mehnatning ishtiroki zarur bo'ladi.

Mehmonxona xo'jaliklari iqtisodiy salohiyatini baholash orqali uning samaradorligini oshirishning ichki imkoniyatlarini aniqlash va bular asosida tegishli boshqaruv qarorlarini qabul qilish bugungi keskin raqobat sharoitida o'ta muhimdir. Bunga ular faoliyatini chuqur tahlil qilish orqaligini erishiladi. Bu esa, bir qancha masalalarni hal qilish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Abdukarimov I.T., Pardayev M.Q., Isroilov B.I. Korxonaning iqtisodiy salohiyati tahlili. Monografiya. – T.: "Iqtisodiyot va huquq dunyosi" nashriyot uyi, 2003. – 256 bet.

2. Pardayev M.Q., Abdukarimov I.T., Isroilov B.I. Iqtisodiy tahlil. O'quv qo'llanma. – T.: "Mehnat", 20004. – 488 bet.

3. Savdo iqtisodiyoti muammolari. O'quv qo'llanma. /prof. M.Q. Pardayevning umumiy tahriri ostida. – T.: "Iqtisod-moliya", 2016. – 504 bet. va h. k.

4. Berdiyev J. Q. (2023). STRATEGIC MANAGEMENT OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM AS AN ECONOMIC DIAGNOSTIC OBJECT. *Academia Science Repository*, 4(04), 159–166. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/356>

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

5. Berdiev , J.(2023). EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(2 Part 3), 87–92. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/10395>

6.Berdiyev , J. (2022). MINTAQADA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(11), 832–835. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/5193>

